

„Koldus” a katedrán?

„A Moszkva térre menvén azon gondolkodám, vajon ma lesz-e vacsorám...Lenni lesz, az biztos, de ember legyen a talpán – vagy fogán – az, aki meg tud rágni egy háromnapos csontkemény, száraz kenyeret!” A közismert Petőfi-sort a „Füstbement tero”-ból egy tizenhat éves bátonyterenyei gimnazista parafrázálta úgy 1995 táján „Koldusséta” című fiktív riportjában. Az írás – további két fejezettel, a „Koldushalál”-lal, és a „Koldus-Rákóczi tér”-rel kiegészítve – valamilyen „csoda”, baráti, ismerősi segítség folytán meg is jelent „Koldus-történetek – avagy: az élet, egy koldus szemszögéből nézve” címmel egy kis füzet formájában. Ami igénytelen küllemű és a festéktől ragadó, úgynevezett stenciles sokszorosítású volt ugyan, de mégiscsak önálló szellemi alkotásnak számít, és amelynek borítóján ott olvasható a szerző – Bogdán Péter – neve is.

Mivégre olyan különös ez, hiszen sokan írogatnak ebben a korban. Igen, de leginkább szerelmes verseket, szárnyaló képzelőerőjű tudományos, fantasztikus történeteket. És általában azokat is titokban tartják, fiókok mélyére rejtik szemérmesen. De, hogy egy kamaszfiú – divatosabban szólva teenager – ország-világ elé tárja legmélyebb gondolatait, pontosabban szívszorító gondjait, az bizony igencsak figyelemre méltó. Különösen, ha az előszóban nyíltan meg is vallja, hogy önmagát írta meg: „...megszerettem ezt az alakot, aki tulajdonképpen én vagyok... Ez a kis füzet, vagy nevezzük nagyképiően könyvecskének, tartalmazza mindazt, amit a Koldus átél, s vele együtt az emberek, így Ön is átél.” A stiláris pontatlanságokat, a meg-megbicsakló mondatokat, a fel-felbukkanó túlzásokat, politikai, logikai következetlenségeket, az akkori kormányt keményen kritizáló átgondolatlan megjegyzéseket – amelyek végigkísérik az egész, mintegy tizenöt oldalnyi anyagot – leszámítva, igencsak izgalmas, mellbevágó olvasmányként jellemezhető ez, a távolról egy ifjú Tiborc-panaszára hajazó önvallomás, drámai töltetű monológ.

De miként is kerültek az én kezembe ezek az írások, a szerző többi, korai próbálkozásaival egyetemben? Három-négy évvel korábban a szerkesztőségbe, – ahol dolgoztam – egy általános iskolás csoport érkezett, hogy ismerkedjen az akkoriban újnak számító számítógépes lapkészítés rejtjelmeivel. Az inkább érdektelen, mint érdeklődő – ha jól emlékszem – szakköri tagok közül kitűnt egy társainál testesebb, barna bőrű fiú. Nem e külső jegyeivel, hanem egyrészt korát meghazudtolóan okos, lényegre törő kérdéseivel, másrészt nem titkolható dadogó beszédmódjával. A többiek udvariasan megköszönvén a látogatás lehetőségét, tanárnőjükkal együtt talán már mind a lépcsőházban, vagy a ház előtt jártak, amikor Ő még mindig – túllépve gátlásain – kipirult arccal, de rendületlenül kíváncsiskodott az újságírás szakmai fogásai iránt. Lerítt róla, hogy őszintén érdekli a téma. Ennélfogva különösebben meg sem lepődtem, amikor néhány hét múlva Salgótarjánban járván bekopogott hozzám a szerkesztőségbe. S innentől fogva találkozásaink gyakorivá, már-már rendszeressé váltak s nemcsak a sajtóról beszélgettünk. Megmutatta néhány versét – egyikkel már 1992-ben, tizenhárom évesen a Magyar Rádióban is szerepelt – elmondta, hogy

foglalkozik az eszperantó nyelvvel, tanácsomat, véleményemet kérte családi konfliktusokban, a továbbtanulását illetően is. Egyszer nem egyedül érkezett. Rokkantsági nyugdíjban lévő édesanyja – akivel kettesben lakott – is vele jött, együtt köszönték meg, hogy a fiú egyik írásáért némi aprópénzszerű honoráriumot is sikerült címükre kiutaltatnom. Akkoriban is úgy kellett nekik minden fillér, mint egy falat kenyér, hiszen a családi pótlékkal együtt mintegy 15–16 ezer forint volt a havi fix jövedelmük. Ez alkalmanként kiegészült a már középiskolás fiú Soros Alapítványtól, a kisebbségi önkormányzattól és a polgármesteri hivataltól kapott ösztöndíjával, illetve ilyen-olyan jogcímen kiutalt segélyek szerény összegével.

* * *

1996 elején nekem volt Bogdán Péterre szükségem. Az ifjúsági nyári egyetemet szervező, rendező Tudományos Ismeretterjesztő Társulat megyei igazgatójától kaptam megbízást egy célirányos, az emberiség, szűkebben a mindenkori fiatalság jövőjét fenyegető veszélyekkel kapcsolatos mélyinterjú elkészítésére. Arra gondoltam, hogy vele fogok társalogni. Készségesen vállalta a beszélgetőpartner szerepet és bizalmába fogadván részletesen is beavatott sorsába, gondolkodásmódjába.

Ahogy visszaemlékszem, elsőként – függetlenül a vizsgálat általános tematikájától – az izgatott, hogy miként lehet a rendelkezésükre állt pénzből két felnőtt embernek megélni. – Sokszor bizony nem fűtünk, de a számlákat eddig még mindig rendesen kifizettük, mert nem akarunk eladósodni – felelte hitetlenkedő kérdésemre. Válasza persze nem győzött meg, különösen, amikor azt is elmondta, hogy a támogatásokból írógépet vásárolt és főként könyveket vett. Nagyon szeret ugyanis olvasni, tanár szeretne lenni. – „Tisztában vagyok vele, hogy a sikeres egyetemi felvételi vizsgához nem elég csak az órán szerzett tudás, ezért igyekszem sok más is olvasni. A magyar írók közül Mikszáth és Móricz, a világirodalomból Shakespeare a kedvencem. Az olvasás *A Pál utcai fiúkkal* vált szinte szenvedélyemmé. Megfogott Nemeček Ernő alakja...”

Ez szinte természetesnek látszott annak tudatában, amit gyermekkoráról elmondott. Szülei régen elváltak, apja ivott, rendszeres munkája nem akadt, kilencszer volt büntetve. Péter 1990 áprilisában, tehát tizenegy éves korában találkozott vele először. Szerencsétlenségére. Ugyanis beszédhibáját neki „köszönheti”. – Egyszer apám – mert morzsáltam az ételt – hátulról úgy fejbe vágott, hogy ez lett a vége... – mesélte nem indulat nélkül, de nagy önfegyellemmel, vigyázva arra, hogy lehetőleg folyamatosan formálja a szavakat. Azóta érthetően nem igen kereste a durva, a környezetét rettegésben tartó férfi társaságát, mint ahogyan ritkán találkozott az akkor Mátradereszkén élt nővérével is. – Az tény, hogy cigánynak születtem, de abba nem akarok beletörődni, hogy emiatt megkülönböztessenek, kiközösítsenek – mondta azokra az atrocitásokra utalván, amelyek az utcában, ahol laktak, érték őt és szülőanyját a szomszédok részéről, s amik miatt lakást is kellett cserélniük.

Volt persze véleménye – nem is akármilyen – a természeti környezetet ért ártalmakról is. – Azért szeretnék tanár – először magyar és történelem, majd földrajz szakos – lenni, hogy segítek felkészülni annak a generációnak, amelyiken a jövőnk fog múlni, amelyik – jó esetben – megállíthatja a pusztítás folyamatát s kiegyensúlyozott, harmonikus viszonyban élhet a természettel, amelynek az ember is része. Nincsenek illúzióim, tudom, hogy egy tanár – bármilyen nagy tudású, jól felkészült

is – nem sokat tehet a környezetvédelem érdekében, a humánusabb életkörülmények megteremtéséért, de a szemléletformálásban, az erkölcsnemesítésben, a példamutatásban nem elhanyagolható egyetlen ember szerepe sem.

Arra a kérdésre, hogy fél-e a háborús fenyegetettségtől, terrorizmustól, atomkatasztrófától – megőrzött jegyzeteim tanúsága szerint – így válaszolt:

– Határozottan ellene vagyok minden törekvésnek, ami emberek millióinak, kisebb csoportjainak, de akár csak egyetlenegy személynek is az életét veszélyezteti. Mélységesen felháborít, hogy felelőtlen politikusok mondvacsinált indokok alapján, de valójában saját gazdasági érdekeik szolgálatában veszélyeztetik s nem egyszer tönkre is teszik megannyi ember életét és ártatlan gyermekek értelmetlen halálát idézik elő. *(Több évvel voltunk akkor még 2001. szeptember 11., az iraki háború, a madridi vagy a beszláni tragédia előtt! Cs. B.)* Ami pedig az atom-, illetve a nukleáris fegyvert illeti, az a véleményem, hogy senkinek sincs joga hozzá, hogy önkényesen eltöröljön városokat, országrészeket a Föld színéről. Egy vezető – bármilyen besztásban is – soha nem élhet vissza a hatalmával. A történelem azonban sajnos az ellenkezőjét példázza s bizony a jövőben is lehetnek – valószínűleg lesznek is – felelőtlen hatalmasságok. Bízom azonban abban, hogy előbb-utóbb csak megtalálja az emberiség a módját annak, hogy a józan többség lefoghassa a kalandorok kezét, megakadályozhassa esztelen cselekedeteiket.

Arról, hogy vállalna-e szerepet és milyet a béke, a békesség megőrzésében, a következő volt a véleménye: – Jelenleg, mint egy ismeretlen diák a sok millióból szerte a világon, nem tudok olyat tenni, ami hatékonyan befolyásolná a háborúk elkerülését. Hiszen ki figyel oda az én szavaimra, tetteimre, sőt még egy olyan kis ország, mint a mi hazánk akarására, magatartására is? Pedig ha rajtam, ha rajtunk múlt volna, biztosan nem lett volna délszláv háború sem. Persze így is minden tőlem telhető módon – írásaimban, szóbeli nyilatkozataimban – kiállok a béke védelmében. Legalább a lelkiismeretem megnyugszik. Én kompromisszumpárti vagyok, és azt szeretném, ha minden konfliktus békés, tárgyalásos úton, országok, népek, kontinensek érdekeinek összeegyeztetése révén oldódna meg. Tudom, hogy ez lehetetlen, annál is kevésbé, mert a történelem során mindenki a másikat hibáztatta a háborúk miatt, s azt tartotta, hogy ő csak védekezett, vagy legfeljebb visszavágott. Ha, ne adj Isten, az életemben előfordulna háborús konfliktus, én távol tartanám magam a harcoktól, nem félelemből, hanem mert képtelen lennék bárkire fegyvert fogni, bárkit megölni. A tűzvonalba egyébként is azokat vinném, akik kiagyalták és elrendelték a hadi eseményeket. Én a haza védelmében az öregeket, betegeket, gyerekeket gyámolítanám, a sebesülteket gondoznám, de remélem soha nem lesz szükség az én botcsinálta segítségemre. A háború a békétlenség kifejeződésének legdrasztikusabb megnyilvánulása. Ezért először a békességet kell(ene) megteremtünk, majd megőriznünk s ennek érdekében már közvetlen környezetünkben – családban, iskolában, munkahelyen, civil közösségekben – is lehet, van tennivalónk. Mindenekelőtt megérteni kellene egymást, elfogadni a másikat, tisztelni emberi értékeit, feltételezni, hogyha nem velünk azonos módon gondolkodik akár lényegi kérdésekben is, azért még nem akar rosszat nekünk. Én például mindig is jó viszonyban voltam tanáraimmal, nagyon sokat köszönhetek nekik, mindig segítettek és segítenek kéretlenül is, hát még ha valamilyen konkrét problémával fordulok hozzájuk. Ha elégtelen osztályzatot adnak, vagy ha megfeddnek, akkor

értem és nem ellenem teszik. Mivel szeretek körükben lenni, velük beszélgetni, a többiek különccnek, alkalmasint strébernek is tartanak. Nekem ez nagyon rosszul esik, többek között ezért is szoktam elkeseredni. De nehezen viselem el azt a békétlenséget is, ami a politikai életben tapasztalható. A pártok, a különféle politikai erők szerintem nem programjaikkal, a társadalom érdekében kifejtett tevékenységükkel, hanem jól hangzó, de üres szólamokkal, a másik oldal, a másként gondolkodó csoportok – amelyeket nem ellenfeleknek, hanem egyenesen ellenségeknek tartanak – befeketítésével, gyalázásával akarnak érvényesülni.

Beszélgetésünk alapvető célja szerint szót kellett váltanunk a fiatalok életvitelében közvetlenül tapasztalható visszásságokról, ártalmakról is. Péternek e tárgyban is határozott, érett állásfoglalása volt: – Nemzedékem számos tagja felelőtlen mind önmagával, mind másokkal, mind környezetével szemben. Közülünk sokakat csak a pillanatnyi hangulata, szeszélye vezérli. Ha úgy tetszik neki, csupán szórakozásból kirugdálja a parkok virágait, letöri a fák ágait, feldönti, tönkreteszi a kukákat, összefirkálja az épületek frissen festett falait, utcán, erdőben eldob bármilyen szemetet, szennyezi, pusztítja az élővilágot. E magatartás valamelyest magyarázható a fiatalok életkorával, meggondolatlanságával, a virtus bátorságával, de egyik érv sem elfogadható, egyik sem menti fel őket – és a felnőttek sem – a felelőségük alól. Ugyanez vonatkozik káros szokásaikra, önpusztító szenvedélyeikre is. Sajnos mind a cigaretta, mind az alkohol nagyon elterjedt nemzedéktársaim körében. Valószínűleg így siettetik a felnőtté válást, cigarettával vagy sörösüveggel a kezükben akarnak imponálni a többieknek. Meggyőződésem, hogy a nikotin, az alkohol, a kábítószer nem létszükséglet, hiába is akarják ezt egyesek így feltüntetni. Biztos nem könnyű abbahagyni azt, amit megszokott a szervezetük, de sok példa bizonyítja, hogy lehetséges. S azért vagyunk emberek, hogy akaratumkat érvényesítsük szenvedélyeink felett. Ennélfogva én kevésnek tartom a szép szó erejét, az egészségügyi felvilágosítást. Bátrabban nyúlnék a drasztikusabb eszközökhöz, a tiltás, a korlátozás módszereihez is, még az állami bevételek, a kulturált fogyasztók rovására is. Vajon kiszámította-e már valaki, hogy mennyibe kerül a tüdő- és gyomorbetegség, az alkoholizmus, drogfüggők ápolása, mennyi embernek kell táppénzt fizetni szenvedélybetegségeik miatt. S ráadásul direkt összefüggés van e jelenségek, valamint a balesetek számának, súlyosságának fokozódása, a durvaság, az erőszak elterjedése között. Én lényegesen megszigorítanám a jogi szankcionálást, a büntetési fokozatokat, a rendőrök védelmében bővíteném jogosítványaikat. Nemzetközi vonatkozásban nagyobb összefogást, határozottabb fellépést várnék el a terrorizmussal szemben. Nem szabad(na), hogy bármelyik fiatal is követendő példát lásson a terroristavezérekben, a maffiafőnökökben. Az egész nevelőmunkában – az iskolai tananyagtól a tévéfilmekig – arra kell(ene) törekedni, hogy az igazi emberi értékek kapjanak nagyobb hangsúlyt. Ez persze nehéz egy olyan világban – amely felé szélvészgyorsaságban haladunk – s amelyben az erkölcs szerepét a pénz mindenhatósága veszi át. Pedig könnyebb megelőzni, mint kezelni a bajt... – vélte Péter.

Érdekes volt az is, ahogyan sorba rakta a fontosnak tartott egyéni jellemzőket, a „másik ember” értékének, megítélésének szempontjait, illetve a konkrét életcélokat egy húszas listán. Az első kategóriában az élre az értelmes, gondolkodó mentalitást, a másodikra az alkotó szellemet, a nyitott gondolkodást, a harmadikra az előítéletektől mentességet, elfogulatlanságot tette, az utolsóra pedig az

engedelmes, a tisztelettudó jelzőt helyezte. Tizenkilencedik, tehát utolsó előtti helyre sorolta a jókedélyű, vidám jelzőt, holott akkoriban éppen Csokonai *Karnyóné*-jában és Kisfaludy *Kérők*-jében komédiázott – a közönség nagy tetszésére – a gimnázium színjátszókörében! A „másik ember” értékskáláját nála a tudásvágy, a szellemi színvonal állandó fejlesztése vezette, míg legvégére a jó, vagy rossz állapotokhoz való makacs ragaszkodás került. Az életcélok esetében első helyre mások szolgálatát, a lista végére pedig a nihilt, a lemondást sorolta. Tette ezt akkor, amikor papírra vetette a *Merengve az életem magán* című versét a következő sorokkal: „Sötét hajam őszülő korán / Szememben az élet kialvó / Anyám sírva nézi agg fiát / Keserű életem itthagynom /.../ Kapuban vár rám egy fasiszta / Hív a kemencébe, mosolyog / Lövök: s kevesebb a fajtiszta.” E kemény hangütés bizony nem volt szinkronban fentebb kifejtett pacifizmusával...

* * *

Bogdán Péter 1998-ban befejezte a középiskolát és érettségi bizonyítványt szerzett a kisterenyeyi Váci Mihály Gimnáziumban. 4,2 volt az átlaga, azért „csak” ennyi, mert a természettudományos tárgyak – finoman szólva – nem tartoztak a kedvencei közé. Mint később – legalábbis számomra – kiderült, gimnazista éve során nem egyszer megingott, gyakran járt Pestre, sok mindenkivel megismerkedett, sokféle csábításnak volt kitéve, de végül is erősnek bizonyult s eredeti tervének megfelelően felvételt nyert a miskolci egyetem magyar szakára és – annak rendje és módja szerint – kollégiumi elhelyezést is kapott. 2003 nyarán végzett az egyetemen, de – legutolsó beszélgetésünk idején – még nem rendelkezett diplomával. Ugyanis – szerinte számítógép hiányában – nem készítette el határidőre szakdolgozatát, amely időközben kedvencévé lett Szolzsenyicin, – az „Ivan Gyenyiszovics egy napja” című, munkaszolgálatos tábornapló orosz szerzőjének – életével, sorsával, írói munkásságával foglalkozik. (Emlékszem, a gimnáziumban is voltak gondjai a dolgozatírásra megszabott idővel, rendre hátrányba került.) Így persze nem bocsáttatott államvizsgára sem.

Az elmúlt években is – csakúgy, mint még fiatalabb korában – megjárta a poklot és a mennyországot egyaránt. Egyszer fent, másszor lent forgott élete kereke... A nagy várost hamar megszokta, az egyetemen viszonylag gyorsan sikerült beilleszkednie főként a nagyobb közösségbe. Alapvetően toleráns közegbe került, némely szobatársával azonban akadtak éles konfliktusai elsősorban világlátásuk, életritmusuk különbözősége miatt. De előfordult olyan eset is, amikor azt hallotta maga mögött, hogy „minden cigány szurony hegyen...” Ennek az ellenkezője történt vele amikor a Roma Polgárjogi Alapítvány felkarolta, s amelynek a későbbiekben mediátora és az egyik kiadványsorozat, a *Polgári füzetek* szerkesztője is lett. Ugyancsak előnyére vált, amikor egy Miskolcon járt országos cigány vezető javaslatára sikeres pályázatot nyújtott be a budapesti székhelyű Romaversitashoz, amely láthatatlan kollégiumi szervezetként nyújt segítséget a cigány származású fiatalok pluszképzéséhez. A szabadegyetemi formájú oktatás keretében Péter is részt vett informatikai és idegen nyelvi képzésben, s tanulmányozta a romák történelmét, kultúráját. Időközben a Sopronban működő Németh László Közép-európai Népi Akadémiának is hallgatója lett, ahol szintén különféle képzésben részesült, sőt egy program keretében elkerült Koppenhágába és Göteborgba is. 1999-ben – még nógrádi

kapcsolatai, kisterenyei tanárai révén – jutott el Kolozsvárra egy Vörösmarty-konferenciára. Azóta szinte minden évben megjárta Erdélyt, 2002 őszén egy hónapig a kolozsvári egyetemen hallgatott előadásokat és romatörténeti kutatásokat végzett. Ekkoriban lett a Romnet Média Alapítvány kurátora is. Bemutatták a Miskolci Rádió tehetségkutató versenyén és a televíziós „Fekete Doboz” médiaiskolába beadott felvételi anyaga bekerült egy filmbe.

A legnagyobb változást a 2003-as év hozta számára, amikor a fővárosban a miniszteri biztosi hivatal munkatársaként kapott munkát. Mindössze négy napot töltött el ott, mert rájött, hogy némelyik ember az ő rovására akart karriert építeni és egyikük kerek-perec a szemébe hazudott... Dolgozott a Romasajtóközpontban is, majd közvetlen kapcsolatba került a hírhedt jászladányi iskolaüggyel. Meggyőződéssel vallotta és vallja, hogy a leghátrányosabb helyzetű tanulókat – akik mögött eleve ott áll egy képzetlen szülői háttér és leginkább a szegénység – nem szabad bezárni olyan osztályokba, ahol nem látnak maguk előtt kitörési lehetőségeket. Saját tapasztalatai alapján tudja, hogy jó hatással voltak rá a nem roma osztálytársai. A Jászsági Roma Polgárjogi Szervezet elnökségének tagja, majd titkára is lett. Eleinte csak a hétvégeket töltötte Jászladányban, majd 2004 májusában oda is költözött a községbe. Elcsábította a politika, de csalódnia kellett. Ő és társai törekvéseit egyesek – szerinte tisztességtelenül, puccsal – keresztelték. Mivel nem úgy sikerültek elképzelései ahogyan ő gondolta, ráadásul magánéleti válságba is került – egy hölgy miatti gyógyszer-túladagolás következtében pszichiátriai osztályon kezelték – úgy döntött, hogy lemond minden tisztségéről, megbízatásáról. Az orvosok javaslatát is figyelembe vette terhelhetőségét illetően, amikor hazaköltözött anyjához Bátonyterenyére. Eleinte nehezen csiszolódtak újra össze, azóta javult a viszonyuk, amióta Péter felvetette, hogy minden könyvét eladja...

Egy darabig – mert tévedésből később szüntették meg munkaviszonyát – még kapott fizetést, de már ez az időszak is letelt. Most munkát keres, de egyelőre itt a környéken nincs neki való ajánlat. Félő, hogy később se nagyon lesz. Terve viszont ismét van bőven. Először is feltett szándéka, hogy befejezi szakdolgozatát és megszerzi a tanári diplomáját. Ennek is függvénye, hogy sikerül-e realizálnia a doktori cím megszerzésére vonatkozó tervét, tavaly ugyanis már tett biztató lépéseket a doktoranduszi iskolába való bejutást illetően is. Tanárként is el tudja képzelni magát, de olyan iskolában semmiképpen nem tanítana, ahol elkülönítik egymástól a magyar és roma gyerekeket. Legszívesebben azonban egyetemen dolgozna kutatóként. Nagyon érdekli a cigányság őstörténete, szeretné pontosabban meghatározni a romák vándorlási folyamatát, s foglalkoztatja a cigány holokauszt kérdése is. Ugyancsak több éve tanulmányozza, vizsgálja a roma orgánusok történetét is. Az Országos Széchényi Könyvtárban már végzett egy feltérképező kutatást, ezt is folytatni kívánja. Úgy érzi – nem ok nélkül – hogy tanulságos lenne megörökíteni élettörténetét is. – Azt írnám meg – mondta –, hogy milyen megélni cigányként egy negyedszázadot a huszadik század végi, huszonegyedik század eleji Magyarországon. – És milyen? – kérdeztem. – Szenvedésekkel teli, keserű, de nagyon izgalmas – válaszolta. Arra a kérdésre, hogy az eddig megélték, átéltek után hisz-e valamiben, így felelt: Klasszikus értelemben nem vagyok vallásos. Szerintem minden vallás, s az ateizmus éppúgy, az emberi agy szüleménye. Ennek megfelelően én szubjektív idealistának tartom magam. Egyébként pedig mindenki szerepet játszik. Igaza volt

Shakespearenak, aki azt mondta, hogy „színház az egész világ...” Politikai értelemben a liberalizmus a mintaképem, de szimpatikusak számomra egyes szociáldemokrata értékek, sőt bizonyos esetekben konzervatívakat is hajlandó vagyok elfogadni. Összességben immár baloldali érzelműnek nevezhetem magam, de szakmailag változatlanul kritikus vagyok minden irányban.

Péter szépírói ambícióit sem adta fel. Holland szöveget tervez eszperantóból magyarra fordítani és egy finn novellát szintúgy. Verseket ugyancsak ír továbbra is. Egyiket csak úgy fejből idézte fel, amikor legutóbb találkoztunk. *Kálvária* a címe s egy magyarországi cigányköltőnek, H. Gy.-nek ajánlotta: „Már az Isten is üt / Ő is üt, / Már gyászodban is barnák a Rajok / Vénád elszeli a szoros pohár / Csontkereszted acélszilánkokban áll / Már hiába gyúlsz, hiába ragyogsz / Már nem vagy roma / nem lész, csak valál.”

Ahogy néhány évvel ezelőtt ellentmondásba került a hétköznapi és a versben megfogalmazott életszemlélete, most újra ennek voltam tanúja. A lelkes tervezgetés, a mindenáron való tenniakarás, a bizonyítani vágyás és a cigányság manapság egyre súlyosbodó helyzetével, problémáival való őszinte szembenézés konfliktusát tapasztaltam megint csak. Első hallásra meglepődtem ezen az új versen, aztán valahogy természetesnek találtam. Akárcsak személyisége, eddigi életútja megítélésben Janus-arcúnak bizonyulok én magam is. Egyfelől elismerem, nagyra tartom tehetségét, felnézek rá elszántsága, szorgalma okán, másfelől viszont bosszant, vagy talán inkább elkeserít, hogy miért nem használja ki jobban adódó lehetőségeit. Mindenesetre – méltányolva ahová jószerint a sajátmaga erejéből eddig jutott – több kitartást, nagyobb állhatatosságot tanácsoltam neki. Azt mondtam neki, hogy kevesebb vállalással, néhány feladatra való koncentrációval feltehetően többre vinné. S önvizsgálatot javasoltam. Próbálja átgondolni, hogy mikor, melyik szituációban hibázott ő maga is és melyikben lehet egyértelműen másokra, a körülményekre hárítania a felelősséget. Messzemenően egyetértett velem, egy, az ő életkoránál duplájánál is többet élt, szükségszerűen más nézőpontú, de neki mindig jót akart ember véleményével.

2004. november 4-én, huszonötödik születésnapján felhívtam mobiltelefonján – ezek szerint van neki, – hogy felköszöntsem. Szétáradó boldogsággal újságolta, hogy most hozta haza Salgótarjánból az édesanyjától erre az alkalomra kapott számítógépet. – Tetszik tudni, volt egy kis tartalékunk – tette hozzá, mintegy megelőzendő a kérdésemet. – S még vissza is igényelhetek néhány ezer forintot...

Aztán néhány nap múlva örömmel és szomorúsággal olvastam a Nógrád Megyei Hírlapban megjelent *Könyvtárriport...* című cikkét. Örömmel, mert publikált, szomorúan az írás tartalma miatt. Az egyik nógrádi közművelődési intézményben – amelynek fennmaradásáért annak idején aláírásokat gyűjtött és az illetékesektől köszönőlevelet is kapott – számos megaláztatásban részesült, „lecigányozták”. A sérelmes epizódokat írta meg allegorikusan, okosan, olvasmányosan. A szakdolgozatát azonban továbbra sem készítette el, pedig vészesen közeleg a végső határidő. Nincs hozzá lelkiereje, családi problémák kötik le, gyötrődik egy életképes állás hiánya miatt. Gondjain alig segítenek a kecségtető, de nem teljesülő ajánlatok, az időközi elfoglaltságok (pl. a Gandhi Közalapítványnál), a csurran-csöppen jövedelmek. Pedig amíg nem lesz meg a diplomája, aligha tud elhelyezkedni. És ha meglesz?